

UCHWAŁA

składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego

Dnia 9 marca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Dariusz Zawistowski (przewodniczący)
SSN Teresa Bielska-Sobkowicz
SSN Monika Koba
SSN Grzegorz Misiurek
SSN Anna Owczarek
SSN Władysław Pawlak (sprawozdawca)
SSN Maria Szulc

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 9 marca 2021 r.,
przy udziale Rzecznika Praw Obywatelskich
po rozstrzygnięciu zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Rzecznika Praw Obywatelskich
we wniosku z dnia 29 listopada 2019 r., (...),

"Czy w postępowaniu toczącym się na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (Dz.U. z 2014 r., poz. 24 ze zm.) przepisy art. 2 ust. 3 tej ustawy w zw. z art. 730 § 1 w zw. z art. 755 § 1 kodeksu postępowania cywilnego mogą stanowić podstawę udzielenia zabezpieczenia poprzez umieszczenie uczestnika postępowania w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dys socjalnym?"

podjął uchwałę:

W postępowaniu toczącym się na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub

wolności seksualnej innych osób (jedn. tekst. Dz.U. z 2020 r., poz. 1346 ze zm.), przepisy art. 2 ust. 3 tej ustawy w zw. z art. 730 § 1 i art. 755 § 1 k.p.c. nie stanowią podstawy prawnej udzielenia zabezpieczenia przez umieszczenie osoby, której dotyczy to postępowanie, w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dyssocjalnym.

UZASADNIENIE

Rzecznik Praw Obywatelskich, działając na podstawie art. 83 § 2 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (jedn. tekst: Dz. U. z 2021 r., poz. 154; dalej: „u.S.N.”) w zw. z art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (jedn. tekst: Dz. U. z 2020 r., poz. 627; dalej: „u. R.P.O.”), przedstawił wniosek o rozstrzygnięcie przez Sąd Najwyższy, w powiększonym składzie, zagadnienia prawnego o treści: Czy w postępowaniu toczącym się na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (jedn. tekst: Dz. U. z 2020 r., poz. 1346 ze zm.; dalej: „ustawa z dnia 22 listopada 2013 r.”) przepisy art. 2 ust. 3 tej ustawy w zw. z art. 730 § 1 i art. 755 § 1 k.p.c. mogą stanowić podstawę udzielenia zabezpieczenia poprzez umieszczenie uczestnika postępowania w Krajowym Ośrodku Zapobiegania Zachowaniom Dyssocjalnym (dalej: „Ośrodek”)?

W uzasadnieniu wskazał, że w orzecznictwie sądów powszechnych występują rozbieżności w wykładni powyższych przepisów w zakresie dopuszczalności udzielenia zabezpieczenia - w sprawie z wniosków dyrektorów zakładów karnych o uznanie określonych osób odbywających karę pozbawienia wolności za stwarzające zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób - przez umieszczenie ich w Ośrodku. Zagadnienie to było przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego, który w uchwale z dnia 30 stycznia 2019 r., III CZP 75/18 (OSNCP 2019, nr 6, poz. 68), podjętej w zwykłym składzie przyjął, że w postępowaniu toczącym się na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. mają odpowiednie zastosowanie przepisy kodeksu postępowania cywilnego

o postępowaniu zabezpieczającym, ale jest niedopuszczalne udzielenie zabezpieczenia przez umieszczenie osoby, której postępowanie to dotyczy w Ośrodku. Po podjęciu tej uchwały zapadło kilka orzeczeń sądów powszechnych, w których wyrażono odmienne stanowisko, przyjmując dopuszczalność udzielenia zabezpieczenia przez umieszczenie osoby, której postępowanie to dotyczy w Ośrodku (np. postanowienia Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 13 marca 2019 r., I ACa 147/19 i z dnia 12 lipca 2019 r., I ACa 522/19 oraz postanowienia Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 10 lipca 2019 r., I ACz 490/19 i z dnia 23 września 2019 r., I ACz 630/19).

Prokurator Prokuratury Krajowej wniósł o wydanie postanowienia o odmowie podjęcia uchwały, a w przypadku uznania, że zachodzą podstawy do jej wydania, podjęcie uchwały o treści: Przepisy art. 2 ust. 3 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. w zw. z art. 730 § 1 i art. 755 § 1 k.p.c. mogą stanowić podstawę do udzielenia w postępowaniu toczącym się na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. zabezpieczenia przez umieszczenie uczestnika postępowania w Ośrodku. Wydanie postanowienia odmownego argumentował jednolitością orzecznictwa sądów powszechnych, bowiem pogląd prawny przedstawiony w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 2019 r. nie został uwzględniony w sprawie, której dotyczyła, gdyż podjęto ją już po upadku zabezpieczenia, a w konsekwencji nie zapoczątkowała odmiennej linii orzeczniczej sądów powszechnych. Nadto, uchwała Sądu Najwyższego, która miałaby zostać podjęta w składzie powiększonym nie może wypełniać luki w prawie, której Rzecznik Praw Obywatelskich dopatruje się w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r.

W piśmie z dnia 2 marca 2021 r., Rzecznik Praw Obywatelskich wyjaśnił, że w dniu 27 lutego 2019 r. skierował wystąpienie do Prezesa Rady Ministrów w sprawie problematyki osób chorych psychicznie przebywających w zakładach karnych oraz potrzeby dokonania kompleksowej analizy prawnej i podjęcia pilnych prac legislacyjnych nad zmianami prawnymi w związku ze stosowaniem ustawy z dnia 22 listopada 2013 r., także w kontekście uchwały Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 2019 r., III CZP 75/18. Wielokrotnie występował również w tej sprawie do Ministra Sprawiedliwości, a ponadto do Przewodniczącego i Zastępcy Przewodniczącego Sejmowej Komisji Ustawodawczej, Przewodniczącego

i Zastępcy Przewodniczącego Sejmowej Komisji Sprawiedliwości i Praw Człowieka oraz do Przewodniczącego i Zastępcy Przewodniczącego Senackiej Komisji Praw Człowieka, Praworządności i Petycji.

W uchwale z dnia 30 stycznia 2019 r., III CZP 75/18, Sąd Najwyższy, odwołując się do zapisów Konstytucji RP (tj. art. 30, art. 41 i art. 42), wskazał, że wolność człowieka stanowi jeden z fundamentów liberalnego ustroju politycznego, opartego na porządku konstytucyjnym hołdującym wolności jako wartości nadrzędnej, skoncentrowanej na prawach człowieka i jego godności. W związku z czym, najbardziej drastycznym i dotkliwym przejawem naruszenia wolności człowieka przez państwo jest pozbawienie go wolności w jakiejkolwiek formie. Sąd Najwyższy powołał się na zasady wypracowane na gruncie prawa karnego *nullum crimen sine lege* (nie ma przestępstwa bez ustawy), *nulla poena sine lege* (nie ma kary bez ustawy), oraz *nullum crimen sine lege stricte* (nie ma przestępstwa, a w konsekwencji także kary, na podstawie ustawy stosowanej w drodze analogii lub wykładni rozszerzającej na niekorzyść osoby zainteresowanej) i wyprowadził z art. 41 ust. 1 zd. drugie w zw. z art. 31 ust. 2 Konstytucji RP zasadę *nullum amissione libertatis sine lege, scilicet sine lege stricte* (nie można nikogo pozbawić wolności bez ustawy, bez określenia zasad i trybu, a w szczególności z odwołaniem się do analogii, odpowiedniego stosowania prawa lub wykładni rozszerzającej na niekorzyść). Zwrócił też uwagę na orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, który uzależnił dopuszczalność ograniczeń praw i wolności od ich ustanowienia tylko w ustawie. Łączy się to także z wymaganiem odpowiedniej szczegółowości unormowania ustawowego, uwzględniającego dostateczną precyzję, jasność i poprawność danej regulacji oraz ściśle i precyzyjne określenie kompetencji oraz działań organów państwa. Tych wymagań nie spełniają, w ocenie Sądu Najwyższego, przepisy art. 755 § 1 i 2¹ w zw. z art. 730 k.p.c. oraz art. 2 ust. 3 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. w zw. z art. 506 i art. 13 § 2 k.p.c., bowiem sięganie przez organ stosujący prawo (sąd) do przepisów o postępowaniu zabezpieczającym, w ramach postępowania cywilnego, następuje w tym przypadku w drodze odesłania do odpowiedniego stosowania przepisów innej ustawy. Taka metoda tworzenia i stosowania prawa jest dozwolona, z tym że prawodawca korzysta z niej wtedy, gdy w innej ustawie są już przepisy wystarczające do

unormowania regulowanych stosunków prawnych, a w związku z czym stanowienie nowych przepisów byłoby powtórzeniem już obowiązujących przepisów (zob. § 156 ust. 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”; jedn. tekst: Dz. U. poz. 283). Sąd Najwyższy podkreślił, że ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. odsyła wyłącznie do odpowiedniego stosowania przepisów o postępowaniu nieprocesowym, a zatem sięgnięcie do przepisów o postępowaniu zabezpieczającym, w tym do art. 755 k.p.c., mającego stanowić podstawę rozstrzygnięcia o tymczasowym umieszczeniu uczestnika postępowania w Ośrodku, wymaga dalszych zabiegów w zakresie wykładni. W konsekwencji, stosowanie art. 755 k.p.c. w sprawach unormowanych w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. jest możliwe tylko w drodze wielostopniowego odesłania do odpowiedniego stosowania prawa i w ten sposób dodatkowo dyskwalifikuje ten przepis jako podstawę pozbawienia wolności. Nakazy i zakazy wydawane w postępowaniu cywilnym, w ramach postępowania zabezpieczającego, nie mogą ingerować w wolność osobistą, wyraźnie deklarowaną przez Konstytucję RP. Odesłaniu zawartemu w art. 2 ust. 3 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. nie można przypisywać upoważnienia do pozbawiania (ograniczania) wolności osobistej, na czas w zasadzie nieokreślony (art. 742, art. 744 i art. 757 k.p.c.) oraz bez jasno określonych przesłanek podmiotowych i przedmiotowych wyznaczających „tryb” wymagany w art. 41 ust. 1 Konstytucji RP. Ponadto, upatrywaniu w przepisach o zabezpieczeniu podstawy orzekania o pozbawieniu wolności sprzeciwiają się także funkcje i cechy konstrukcyjne cywilnego postępowania zabezpieczającego, wśród których na czoło wysuwa się poprzestanie na wymaganiu jedynie uprawdopodobnienia roszczenia (żądania). Pozbawienie wolności osobistej, na podstawie takiej przesłanki, w sposób rażąco kolidowałoby z gwarancjami ochrony wolności ustanowionymi w Konstytucji.

W opozycji do przedstawionego stanowiska Sądu Najwyższego, sądy powszechne podniosły, że z uwagi na cechy zarówno osób, których dotyczy postępowanie uregulowane w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r., jak i cechy czynów karalnych popełnionych przez te osoby, a także ze względu na cel tej ustawy, nie ma innych sposobów udzielenia zabezpieczenia - jak przez umieszczenie uczestnika postępowania w Ośrodku - które mogłyby stanowić

efektywne zabezpieczenie przed dopuszczeniem się przez uczestnika postępowania kolejnych ciężkich przestępstw na szkodę innych osób. Ewentualne doraźne zastosowanie art. 23 i n. ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (jedn. tekst: Dz. U z 2020 r., poz. 685; dalej: „u.o.z.p.”), na którą to możliwość wskazywał Sąd Najwyższy w powołanej uchwale, przekracza granice wyznaczone tą ustawą, a nadto godzi również w wolność osobistą i nie daje skutecznej ochrony innym osobom, a jedynie ogranicza grono zagrożonych bezprawnym zachowaniem się uczestnika do pacjentów i personelu szpitala psychiatrycznego, w którym miałby on zostać umieszczony w celu poddania się przymusowemu leczeniu. Względ na sprawność postępowania nie może być jedynym środkiem usunięcia tego rodzaju problemu orzeczniczego, bowiem dyrektor zakładu karnego może nie występować z wnioskiem na dostatecznie długo przed ukończeniem odbywania kary pozbawienia wolności, gdyż pozostający jeszcze do jej odbycia czas może rokować poprawę. W razie kolizji praw różnych osób chronionych w równym stopniu przez Konstytucję RP, niezbędne jest rozważenie sposobu, który pozwoli na skuteczną ochronę nie tylko uczestnika postępowania, lecz także innych osób, dla których może, w świetle materiału procesowego, stanowić realne zagrożenie. W sprawie o umieszczenie w Ośrodku osób stwarzających zagrożenie chodzi o ochronę społeczeństwa przed osobą, która popełniła liczne przestępstwa o charakterze pedofilskim i o ile pozbawienie uczestnika wolności w drodze udzielenia zabezpieczenia nastąpi na stosunkowo krótki i przewidywalny okres czasu potrzebny do przeprowadzenia postępowania co do istoty sprawy, o tyle skutki, jakie może wywołać uczestnik, popełniając kolejne przestępstwo, w szczególności wobec małoletnich oraz krzywda w ten sposób wyrządzona, będą niewspółmierne, tragiczne, nieodwracalne i niepowetowane.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 83 § 1 i 2 u. S.N., jeżeli w orzecnictwie sądów powszechnych ujawnią się rozbieżności w wykładni prawa będących podstawą ich orzekania, Rzecznik Praw Obywatelskich, w celu zapewnienia jednolitości orzecznictwa, jest uprawniony do przedstawienia Sądowi Najwyższemu wniosku o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego w składzie siedmiu sędziów. Na gruncie art. 60 § 1 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (jedn. tekst: Dz. U. z 2016 r., poz.

1254 ze zm) - poprzednika art. 83 u.S.N. - Sąd Najwyższy przyjmował, że podjęcie uchwały abstrakcyjnej możliwe jest także wówczas, gdy dotychczasowe orzecznictwo Sądu Najwyższego nie spełniło funkcji ujednolicenia orzecznictwa przez przekonanie sądów powszechnych do określonej wykładni przepisu prawa i sądy te, już po dokonaniu wykładni przez Sąd Najwyższy, nie dzieląc jej, prezentują w swoim orzecznictwie odmienny pogląd prawny (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 18 kwietnia 2007 r., III CZP 139/06, OSNC 2007, nr 11, poz. 159). Wobec tego, skoro art. 83 u. S.N. stanowi powtórzenie regulacji zawartej w art. 60 § 1 poprzednio obowiązującej ustawy o Sądzie Najwyższym, powyższe stanowisko, w kwestii potrzeby podjęcia uchwały, zachowuje aktualność także w nowym stanie prawnym.

Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. - która zgodnie z art. 3a ma zastosowanie do osób kończących odbywanie kary pozbawienia wolności, orzeczonej za czyny popełnione przed wejściem w życie ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396), tj. przed dniem 1 lipca 2015 r. - reguluje postępowanie wobec osób, które spełniają łącznie następujące przesłanki: 1) odbywają prawomocnie orzeczoną karę pozbawienia wolności lub karę 25 lat pozbawienia wolności, wykonywaną w systemie terapeutycznym; 2) w trakcie postępowania wykonawczego wystąpiły u nich zaburzenia psychiczne w postaci upośledzenia umysłowego, zaburzenia osobowości lub zaburzenia preferencji seksualnych i 3) stwierdzone u nich zaburzenia psychiczne mają taki charakter lub nasilenie, że zachodzi co najmniej wysokie prawdopodobieństwo popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźby jej użycia przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej, zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 10 lat (art. 1).

Z wnioskiem do właściwego sądu o uznanie osoby za stwarzającą zagrożenie występuje dyrektor zakładu karnego, jeżeli wydana w trakcie postępowania wykonawczego opinia psychiatryczna i psychologiczna o stanie zdrowia osoby, o której mowa w art. 1 pkt 1, wskazuje, że osoba ta spełnia przesłanki określone w art. 1 pkt 2 i 3. Do wniosku dołącza się opinię, a także informację o wynikach dotychczas stosowanych programów terapeutycznych i

postępowaniu w resocjalizacji (art. 9). W postępowaniu sądowym stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym ze zmianami wynikającymi z ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. (art. 2 ust. 3). W wyroku z dnia 22 listopada 2016 r. Trybunał Konstytucyjny przesądził, że przepis ten nie jest niezgodny z Konstytucją RP i zastosowanie procedury cywilnej do postępowania uregulowanego w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r., w której przewidziano środki o charakterze prewencyjno - terapeutycznym, nie może być konfrontowane z konstytucyjnym zakazem podwójnego karania za ten sam czyn. Ponadto, Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. spełnia wymagane w art. 31 ust. 3 w zw. z art. 41 ust. 1 Konstytucji RP standardy w zakresie konieczności określenia w akcie normatywnym rangi ustawowej zasad pozbawienia lub ograniczenia wolności osobistej wraz z ustawową regulacją wszystkich materialno-prawnych przesłanek stosowania konkretnych środków prawnych pozbawienia lub ograniczenia wolności oraz regułami bezpośrednio określającymi procedurę stosowania tych środków.

Po otrzymaniu wniosku dyrektora zakładu karnego, sąd niezwłocznie podejmuje czynności zmierzające do ustalenia, czy osoba, której dotyczy wniosek, jest osobą stwarzającą zagrożenie (art. 10 ust. 1). W celu ustalenia, czy osoba, której dotyczy wniosek, wykazuje zaburzenia, o których mowa w art. 1 pkt 3, w postaci upośledzenia umysłowego, zaburzenia osobowości lub zaburzenia preferencji seksualnych, sąd, w terminie 7 dni od otrzymania wniosku, powołuje: 1) dwóch biegłych lekarzy psychiatrów, a w sprawach osób z zaburzeniami preferencji seksualnych - ponadto biegłego lekarza seksuologa lub certyfikowanego psychologa seksuologa (art. 11). Jeżeli biegli lekarze psychiatrzy zgłoszą taką konieczność, badanie psychiatryczne może być połączone z obserwacją w zakładzie psychiatrycznym. O obserwacji sąd orzeka w terminie 7 dni od dnia otrzymania wniosku biegłych, określając miejsce i czas trwania oraz termin jej rozpoczęcia. Czas trwania obserwacji nie może przekroczyć 4 tygodni. Na postanowienie o zarządzeniu obserwacji przysługuje zażalenie, które sąd rozpoznaje niezwłocznie (art. 13). Po przeprowadzeniu rozprawy sąd wydaje postanowienie o uznaniu osoby za stwarzającą zagrożenie i zastosowaniu wobec niej nadzoru prewencyjnego albo o umieszczeniu jej w Ośrodku względnie

postanowienie o uznaniu, że osoba której dotyczy wnioszek, nie jest osobą stwarzającą zagrożenie. Udział prokuratora i pełnomocnika jest obowiązkowy (art. 15).

Sąd dokonuje oceny, czy jest konieczne zastosowanie wobec osoby stwarzającej zagrożenie nadzoru prewencyjnego albo umieszczenie jej w Ośrodku, biorąc pod uwagę całokształt okoliczności ustalonych w sprawie, a w szczególności wydane opinie biegłych, a także wynik prowadzonego dotychczas postępowania terapeutycznego oraz możliwość efektywnego poddania się przez tą osobę postępowaniu terapeutycznemu na wolności (art. 14 ust. 1). Sąd orzeka o umieszczeniu w Ośrodku osoby stwarzającej zagrożenie, jeżeli charakter stwierdzonych zaburzeń psychicznych lub ich nasilenie wskazują, że jest to niezbędne ze względu na bardzo wysokie prawdopodobieństwo popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej, zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 10 lat (art. 14 ust. 3). Zastosowanie nadzoru prewencyjnego uwarunkowane jest ustaleniem, że charakter stwierdzonych zaburzeń psychicznych lub ich nasilenie wskazują, że zachodzi wysokie prawdopodobieństwo popełnienia przez taką osobę czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej, zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 10 lat (art. 14 ust. 2). Celem nadzoru prewencyjnego jest ograniczenie zagrożenia życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób ze strony osoby stwarzającej zagrożenie, która nie została umieszczona w Ośrodku (art. 22 ust. 1). Kryteriów rozróżnienia „wysokiego” i „bardzo wysokiego” prawdopodobieństwa może pomocniczo dostarczyć także wykładnia i praktyka orzecznicza stosowania m.in. przepisów art. 93c pkt 4, art. 93g k.k. (a przed 1 lipca 2015 r. art. 94 § 1 i art. 96 § 1 k.k.), jak również art. 203 § 1 k.p.k., które posługują się pojęciami „wysokiego stopnia prawdopodobieństwa” i „dużego prawdopodobieństwa” (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2017 r., V CSK 477/16, nie publ.). W piśmiennictwie prawniczym przyjmuje się, że wysokie prawdopodobieństwo popełnienia czynu zabronionego, o którym mowa w art. 14 ust. 2 tej ustawy, to taki stopień prawdopodobieństwa, który jest niedaleki od

pewności, iż skazany dopuści się czynów określonych w tym przepisie. Natomiast bardzo wysokie prawdopodobieństwo zachodzi wówczas, gdy nie tylko będzie ono większe niż wysokie, ale będzie wręcz graniczyć z pewnością.

Ostateczna ocena, czy poczynione przez biegłych sądowych ustalenia co do stanu zdrowia i możliwych przyszłych zachowań uczestnika uzasadniają uznanie go za osobę stwarzającą zagrożenie, od której to oceny jest uzależnione zastosowanie lub niezastosowanie wobec takiej osoby nadzoru prewencyjnego albo umieszczenie bądź nieumieszczenie jej w Ośrodku, stanowi przesłankę stosowania prawa i jest wyłączną kompetencją sądu, a nie biegłych sądowych.

Stosowanie na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. środków stanowiących formę ograniczenia (nadzór prewencyjny) bądź realnego pozbawienia wolności osobistej (umieszczenie w Ośrodku), jest próbą zrównoważenia kolidujących ze sobą wartości konstytucyjnych, tj. wolności osobistej osób uznanych za stwarzających zagrożenie dla społeczeństwa, oraz wolności ich potencjalnych ofiar. Osoba stwarzająca zagrożenie, umieszczona w Ośrodku, zostaje objęta odpowiednim postępowaniem terapeutycznym, którego celem jest poprawa stanu jej zdrowia i zachowania w stopniu umożliwiającym funkcjonowanie w społeczeństwie w sposób niestwarzający zagrożenia życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób.

Umieszczenie w Ośrodku stanowi końcowy efekt badania osoby, której zachowanie w trakcie wykonywania długoterminowej kary pozbawienia wolności doprowadziły dyrektora zakładu karnego do konkluzji, że w interesu publicznym jest prowadzenie wobec niej, po opuszczeniu zakładu karnego, w związku z odbyciem kary pozbawienia wolności, wyspecjalizowanych działań terapeutycznych w okresie przymusowego pobytu w Ośrodku. Stosowanie tych środków, pod względem czasowym, po ich prawomocnym orzeczeniu, jest przez sąd na bieżąco weryfikowane pod kątem potrzeby dalszej ich realizacji. Nie rzadziej niż raz na 6 miesięcy sąd, na podstawie opinii lekarzy psychiatrów oraz wyników postępowania terapeutycznego, ustala, czy jest niezbędny dalszy pobyt w Ośrodku osoby stwarzającej zagrożenie. Kierownik Ośrodka co 6 miesięcy przesyła do sądu opinię dwóch lekarzy psychiatrów, a w sprawach osób z zaburzeniami preferencji

seksualnych - ponadto biegłego lekarza seksuologa lub certyfikowanego psychologa seksuologa, o stanie zdrowia osoby stwarzającej zagrożenie umieszczonej w Ośrodku i informuje o wynikach postępowania terapeutycznego (art. 46 ust. 1 i 2; Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 23 listopada 2016 r., K 6/14, OTK-A 2016, poz. 98, stwierdził niezgodność z Konstytucją RP przepisu art. 46 ust. 1 w zakresie, w jakim przewiduje sporządzenie opinii w sprawie niezbędności dalszego pobytu w Ośrodku tylko przez jednego lekarza psychiatrę). Również osoba stwarzająca zagrożenie umieszczona w Ośrodku może w każdym czasie złożyć do sądu wniosek o ustalenie przez sąd potrzeby jej dalszego przebywania w Ośrodku. Na postanowienie oddalające wniosek przysługuje zażalenie, jeżeli od dnia wydania orzeczenia w przedmiocie poprzedniego wniosku upłynęło co najmniej 6 miesięcy (art. 32).

W ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. prawodawca w ogóle nie unormował problematyki stosowania wobec uczestnika postępowania środków prawnych w ramach cywilnego postępowania zabezpieczającego, w przypadku, gdy postępowanie co do istoty sprawy nie zostanie zakończone prawomocnie przed opuszczeniem przez niego zakładu karnego, po odbyciu kary pozbawienia wolności. Tego rodzaju regulację przewiduje na przykład niemiecka ustawa z dnia 22 grudnia 2010 r. o stosowaniu terapii i umieszczeniu w zakładach terapeutycznych cierpiących na zaburzenia psychiczne sprawców czynów popełnionych z użyciem przemocy, przy czym tymczasowe umieszczenie takiej osoby w odpowiedniej placówce na podstawie postanowienia zabezpieczającego sądu cywilnego może nastąpić na okres 3 miesięcy z możliwością przedłużenia na okres kolejnych trzech miesięcy, maksymalnie jednak do 1 roku.

Postanowienia ustawy z dnia 22 listopada 2013 r., regulujące strukturę oraz sekwencję i terminowość czynności procesowych, dają podstawą do tezy, iż sensem i celem tego szczególnego postępowania jest jego prawomocne zakończenie przed upływem terminu odbywania przez osobę, której dotyczy wniosek, kary pozbawienia wolności, tak, aby osoba, której dotyczy to postępowanie została przeniesiona do Ośrodka z zakładu karnego bezpośrednio po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności (art. 19 ust. 3). W rzeczy samej, odbywanie przez taką osobę kary pozbawienia wolności, stanowi swoiste

zabezpieczenie postępowania, zainicjowanego przez dyrektora zakładu karnego, pod względem podmiotowym i przedmiotowym. Jak wynika z art. 1 ust. 1 tej ustawy postępowanie może być wszczęte tylko wówczas, gdy osoba ta jeszcze odbywa karę pozbawienia wolności. Przepisy ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. zmierzają do zapewnienia sprawności postępowania oraz wprowadzają unormowania, które przeciwdziałają jego bezzasadnemu wydłużaniu i ograniczają możliwość stosowania obstrukcji procesowej. Ustanowienie pełnomocnika z urzędu dla osoby objętej tym wnioskiem, jeśli nie ustanowiła pełnomocnika z wyboru, następuje z urzędu na czas całego postępowania (art. 12). W postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. nie pobiera się opłat sądowych, a wydatki (do których zalicza się m.in. koszty opinii biegłych) ponosi Skarb Państwa (por. art. 98a ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych; jedn. tekst: Dz. U. z 2020 r., poz. 755). Poza tym, złagodzone zostały wymagania formalne apelacji wnoszonej przez uczestnika (art. 2 ust. 3). W kontekście sprawności postępowania, a także możliwości zakończenia postępowania, zanim uczestnik zakończy odbywanie kary pozbawienia wolności, duże znaczenie ma okoliczność, iż jedynym podmiotem legitymowanym do zainicjowania postępowania jest dyrektor zakładu karnego, który działa w interesie publicznym i przygotowuje dla sądu materiał dowodowy obejmujący dane odnośnie do zachowania uczestnika postępowania w czasie odbywania kary pozbawienia wolności i wyniki postępowania terapeutycznego w okresie przed złożeniem wniosku o uznanie za osobę stwarzającą zagrożenie, a także może na bieżąco, w toku postępowania, przekazywać tego rodzaju informacje dotyczące zachowania uczestnika po złożeniu wniosku. Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. nie określa terminu, w jakim, przed zakończeniem odbywania kary pozbawienia wolności przez osobę stwarzającą zagrożenie, dyrektor zakładu karnego powinien złożyć wniosek do sądu, zapewniając mu w tej materii swobodę podyktowaną jego profesjonalizmem i odpowiedzialnością wynikającą z działania w charakterze organu państwowego. Z uwagi na to, że stała weryfikacja przez sąd z urzędu, po prawomocnym orzeczeniu, potrzeby dalszego pobytu w Ośrodku osoby stwarzającej zagrożenie, odbywa się co 6 miesięcy, a także mając na uwadze obowiązek kierownika Ośrodka informowania sądu, również co 6 miesięcy,

o wynikach postępowania terapeutycznego w stosunku do osoby umieszczonej w Ośrodku (wraz z przedstawieniem opinii psychiatrów i seksuologa), z wnioskiem, o którym mowa w art. 9 tej ustawy, dyrektor zakładu karnego powinien wystąpić na co najmniej 6 miesięcy przed zakończeniem odbywania przez taką osobę kary pozbawienia wolności, a w stosunku do osoby, co do której zachodzą wątpliwości w zakresie oceny prawdopodobieństwa stwarzania przez nią zagrożenia dla społeczeństwa, jeszcze wcześniej, tak aby sąd dysponował wystarczającym czasem na przeprowadzenie wymaganego ustawą postępowania dowodowego, dokonanie oceny prawnej i prawomocne zakończenie sprawy co do istoty (por. też wskazany w art. 93d § 3 k.k. termin, w którym sąd karny ustala potrzebę i możliwość wykonania orzeczonego środka zabezpieczającego w stosunku do osób skazanych na karę pozbawienia wolności za, wymienione w art. 99c k.k., przestępstwa popełnione od 1 lipca 2015 r.).

Ze względu na charakter i zakres ingerencji w wolność osobistą jednostki, szybkość rozstrzygnięcia co do istoty sprawy nie może odbywać się kosztem jego procesowej i merytorycznej prawidłowości.

Przepisy ustawy z dnia 23 listopada 2013 r. jednoznacznie wskazują, iż ustawodawca miał na uwadze okoliczność, że postępowanie co do istoty sprawy, w przedmiocie uznania osoby odbywającej karę pozbawienia wolności za stwarzającą zagrożenie, może nie zakończyć się prawomocnie przed upływem terminu tej kary, a mimo to nie unormował zasad i trybu stosowania środków w postaci umieszczenia uczestnika postępowania w Ośrodku lub zastosowania nadzoru prewencyjnego, w ramach postępowania zabezpieczającego. Zgodnie z art. 10 ust. 2 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. zakończenie odbywania kary pozbawienia wolności po złożeniu wniosku nie stanowi przeszkody do wydania orzeczenia o uznaniu uczestnika postępowania za osobę stwarzającą zagrożenie oraz o umieszczeniu go w Ośrodku albo o zastosowaniu wobec niego nadzoru prewencyjnego. Nadto, ustawodawca uregulował sytuację, gdy osoba stwarzająca zagrożenie, wobec której prawomocnie orzeczono o umieszczeniu w Ośrodku, nie przebywa już w zakładzie karnym (art. 19 ust. 1 i 2, art. 20; por. też art. 13 ust. 3, art. 15 ust. 2).

Należy w pełni podzielić stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w uchwale z dnia 30 stycznia 2019 r., III CZP 75/18, że w postępowaniu toczącym się na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. jest niedopuszczalne udzielenie zabezpieczenia przez umieszczenie osoby, której postępowanie to dotyczy w Ośrodku, a także sformułowaną w jej uzasadnieniu zasadę, że nie można nikogo pozbawić wolności bez ustawy, bez określenia zasad i trybu, a w szczególności z odwołaniem się do analogii, odpowiedniego stosowania prawa lub wykładni rozszerzającej na niekorzyść.

Pogląd ten ma mocne uzasadnienie w nadrzędnych aktach prawnych, zarówno w Konstytucji RP, jak i w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r., (Dz. U. 1993, Nr 61, poz. 284; dalej: „Konwencja”). Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP). Każdemu zapewnia się nietykalność i wolność osobistą. Pozbawienie i ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonym w ustawie (art. 41 ust. 1 Konstytucji RP). Tak samo art. 5 ust. 1 Konwencji gwarantuje każdemu prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego, zaś pozbawienie wolności może nastąpić w trybie ustalonym przez prawo. Na gruncie Konwencji, Europejski Trybunał Praw Człowieka wielokrotnie podkreślał, że w razie pozbawienia wolności, przestrzeganie ogólnej zasady pewności prawnej ma zasadnicze znaczenie i dlatego warunki pozbawienia wolności muszą być jasno określone w prawie krajowym i jego stosowanie musi być przewidywalne. Przepisy, na podstawie których następuje pozbawienie wolności, muszą być dostatecznie precyzyjne, aby umożliwić osobie przewidywanie potencjalnych konsekwencji danego działania (por. uzasadnienia wyroków: z dnia 2 maja 2013 r., skarga nr 28796/07, Petukhova przeciwko Rosji; z dnia 28 maja 2013 r., skarga nr 53315/09, Baran przeciwko Polsce; z dnia 30 czerwca 2015 r., skarga nr 577722/12, Grabowski przeciwko Polsce; z dnia 7 stycznia 2016 r., skarga nr 23279/14, Bergmann przeciwko Niemcom; z dnia 4

grudnia 2018 r., skarga nr 10211/12 i 27505/14, Ilmseher przeciwko Niemcom, z dnia 21 listopada 2019 r., skarga nr 61411/15, Z.A. i inni przeciwko Rosji).

Umieszczenie w Ośrodku stanowi formę pozbawienia wolności osobistej, łączącą w sobie elementy przymusowej detencji psychiatrycznej orzekanej sądownie na podstawie art. 29 u.o.z.p. (por. też art. 33 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r., zgodnie z którym do ochrony praw osób stwarzających zagrożenie umieszczonych w Ośrodku stosuje się odpowiednio art. 10 b, art. 43 i art. 44 u.o.z.p.) oraz środków zabezpieczających przewidzianych w kodeksie karnym, określanych w doktrynie prawniczej jako postpenalne środki zabezpieczające.

Z uwagi na ogólnikowość i brak precyzji art. 755 § 1 pkt 1 k.p.c., umieszczenie w Ośrodku, w ramach udzielenia zabezpieczenia wniosku dyrektora zakładu karnego o uznanie osoby, o której stanowi art. 1 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r., za stwarzającą zagrożenie, nie spełnia opisanych wyżej standardów konstytucyjnych i konwencyjnych. Z wyroku Trybunału Konstytucyjnego stwierdzającego, że art. 2 ust. 3 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. nie jest sprzeczny z Konstytucją RP, nie można wyprowadzić zgodności z Konstytucją RP orzekania o umieszczeniu w Ośrodku w ramach kodeksowych przepisów o postępowaniu zabezpieczającym, w szczególności art. 755 § 1 pkt 1 k.p.c.

Stosownie do art. 755 § 1 pkt 1 k.p.c., jeżeli przedmiotem zabezpieczenia nie jest roszczenie pieniężne, sąd udziela zabezpieczenia w taki sposób, jaki stosownie do okoliczności uzna za odpowiedni, nie wyłączając sposobów przewidzianych dla zabezpieczenia roszczeń pieniężnych, a w szczególności może unormować prawa i obowiązki stron lub uczestników postępowania na czas trwania postępowania. Wskazany przepis nie przewiduje pozbawienia, czy ograniczenia wolności w sposób określony w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. oraz nie określa zasad i warunków wykonywania tego rodzaju postanowień zabezpieczających, z zachowaniem gwarancji wynikających z tej ustawy. Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. zawiera szczególną regulację obowiązków o charakterze niemajątkowym osoby po zakończeniu odbywania przez nią kary pozbawienia wolności, w wyniku zastosowania której dochodzi do pozbawienia wolności lub ograniczenia wolności. Oczywistym jest więc, że zasady stosowania środków, w cywilnym postępowaniu

zabezpieczającym, muszą korespondować z zasadami i regułami przewidzianymi w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. Nie jest dopuszczalne stosowanie reguł i środków w ramach postępowania zabezpieczającego, które w istocie pogarszają sytuację uczestników postępowania w porównaniu do sytuacji powstałej w następstwie prawomocnego orzeczenia co do istoty sprawy. Innymi słowy, w postępowaniu zabezpieczającym nie można nakładać większych dolegliwości niż te, które wynikają z przepisów ustawy szczególnej, na podstawie której wydane zostanie orzeczenie co do istoty sprawy.

Tymczasem art. 755 k.p.c. jest przepisem ogólnym, odnoszącym się do nieokreślonej liczby różnego rodzaju roszczeń majątkowych niepieniężnych i roszczeń niemajątkowych, rozpoznawanych w procesie, jak i postępowaniu nieprocesowym. Nadto, kodeksowe przepisy o postępowaniu zabezpieczającym nie przystają do rygorów i gwarancji procesowych oraz przesłanek materialno-prawnych unormowanych w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r.

Postępowanie zabezpieczające ma charakter wypadkowy w stosunku do postępowania rozpoznawczego. Okoliczność, że postępowanie regulowane w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. inicjuje organ państwowy, w celu realizacji interesu publicznego, sam przez się nie wyklucza dopuszczalności wydania postanowienia zabezpieczającego; prawo polskie zawiera wiele przepisów szczególnych, które przyznają legitymację procesową czynną podmiotom i organom, które wszczynają postępowanie cywilne w interesie publicznym, zarówno w sprawach majątkowych (por. np. art. 6 ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców, jedn. tekst: Dz. U. z 2017, poz. 2278 oraz art. 9 ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, Dz. U. z 2020 r., poz. 1665 ze zm.), jak i w sprawach niemajątkowych (np. w art. 26 ust. 3 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, Dz. U. z 2019 r., poz. 2277 ze zm., legitymacja do wszczęcia postępowania w przedmiocie przymusowego leczenia odwykowego została przyznana również gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, zaś według art. 29 ust. 3 w zw. z art. 8 u.o.z.p. wniosek o umieszczenie osoby chorej psychicznie w szpitalu psychiatrycznym, bez jej zgody, może złożyć także organ do spraw pomocy społecznej).

Należy zauważyć, że normatywne zakwalifikowanie danej sprawy jako cywilnej podlegającej rozpoznaniu przez sąd, jakkolwiek abstrakcyjnie umożliwia udzielenie zabezpieczenia (art. 730 § 1 k.p.c.), jednak w odniesieniu do danej sprawy, ze względu na konkretny sposób zabezpieczenia, nie przesądza o dopuszczalności udzielenia zabezpieczenia poprzez umieszczenie osoby, po zakończeniu odbywania przez nią kary pozbawienia wolności, w Ośrodku, na czas trwania postępowania rozpoznawczego. W sprawach wskazanych we wniosku Rzecznika Praw Obywatelskich sądy powszechne orzekały w ramach postępowania zabezpieczającego o umieszczeniu uczestnika w Ośrodku na czas trwania postępowania. Przepisy regulujące cywilne postępowanie zabezpieczające nie nakładają na sąd i kierownika Ośrodka obowiązków, które są przewidziane w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. po prawomocnym orzeczeniu co do istoty sprawy uwzględniającym wniosek dyrektora zakładu karnego. W konsekwencji, osoba umieszczona w Ośrodku, na podstawie postanowienia zabezpieczającego, jest pozbawiona urzędowej kontroli, co 6 miesięcy, celowości i potrzeby dalszego jej przebywania w Ośrodku, niezależnie od tego, iż także po wejściu w życie ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1469 ze zm.) i znowelizowaniu przepisów części drugiej k.p.c. o postępowaniu zabezpieczającym, na wydane przez sąd drugiej instancji postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia, zażalenie nie przysługuje (w takim przypadku sąd nie ma też obowiązku sporządzenia uzasadnienia - art. 357 § 2 i § 2¹ k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.), zaś zażalenia na postanowienia sądu pierwszej instancji w przedmiocie zabezpieczenia utraciły dotychczasowy dewolutywny charakter (zob. art. 741 k.p.c. oraz art. 394² k.p.c.). Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego z dnia 4 lipca 2019 r. w zakresie postępowania zażaleniowego nie jest też spójna i precyzyjna, gdyż postępowania w przedmiocie zażeń na postanowienia przewidziane w ustawach pozakodeksowych (za wyjątkiem zażeń na postanowienie, o którym mowa w art. 8 ust. 6 w zw. z art. 3 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, jedn. tekst: Dz. U. z 2020 r. poz. 446).), czyli dotyczy to także postanowień określonych w art. 13 i 32 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r., mają z kolei charakter dewolutywny (na temat wątpliwości interpretacyjnych

na gruncie znowelizowanych ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. przepisów o postępowaniu zażaleniowym - zob. uzasadnienia uchwał Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2020 r., III CZP 12/20, z dnia 25 lutego 2021 r., III CZP 17/20 oraz z dnia 26 lutego 2021 r., III CZP 22/20). Poza tym, z braku szczegółowych unormowań w kwestii stosowania zabezpieczenia przez umieszczenie osoby, której dotyczy postępowanie prowadzone na podstawie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r., w Ośrodku, nie jest jasny status takiej osoby, w kontekście możliwych do stosowania wobec niej środków i programów terapeutycznych, wydawania przez biegłych psychiatrycznych i seksuologa opinii w przedmiocie postępów resocjalizacyjnych, tak jak ma to miejsce w przypadku osób umieszczonych w Ośrodku na podstawie prawomocnego postanowienia co do istoty sprawy (por. art. 46 ust. 1 i 2).

Ustawa z dnia 22 listopada 2013 r. do orzeczenia o umieszczeniu w Ośrodku zapadłego w postępowaniu rozpoznawczym wymaga kwalifikowanego prawdopodobieństwa popełnienia przez uczestnika czynu zabronionego. Artykuł 14 ust. 3 stanowi o bardzo wysokim prawdopodobieństwa popełnienia czynu zabronionego z użyciem przemocy lub groźbą jej użycia przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności seksualnej, zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 10 lat, zaś art. 14 ust. 2 stanowi o wysokim prawdopodobieństwie popełnienia tego rodzaju czynu zabronionego, które uzasadnia orzeczenie wobec uczestnika postępowania nadzoru penitencjarnego. Natomiast w ramach postępowania zabezpieczającego, zgodnie z art. 730¹ § 1 k.p.c., wystarczające jest jedynie uprawdopodobnienie przesłanek wymaganych do udzielenia zabezpieczenia, czyli bez kwalifikowanego stopnia prawdopodobieństwa, co zważywszy na rodzaj stosowanej ingerencji w wolność osobistą znowu narusza przedstawione wyżej standardy konstytucyjne i konwencyjne.

Z tych przyczyn, nie jest dopuszczalne nałożenie na osobę, na podstawie ogólnego przepisu i w dodatku w orzeczeniu zabezpieczającym, obowiązku nieuregulowanego w tym przepisie, w sytuacji, gdy obowiązek ten został przewidziany w ustawie szczególnej i nałożenie tego obowiązku następuje na podstawie prawomocnego orzeczenia sądowego wydanego w postępowaniu rozpoznawczym. Inaczej rzecz ujmując, przepis ogólny prawa procesowego nie

może być podstawą prawną orzekania o szczególnym obowiązku materialno-prawnym, który został uregulowany w ustawie szczególnej.

Zgadzać się z zapatrywaniem sądów powszechnych, że stosowanie ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. uzasadnia potrzebę normatywnego uregulowania zasad i warunków tymczasowego umieszczenia w Ośrodku, w ramach zabezpieczenia wniosku składanego przez dyrektora zakładu karnego, nie sposób jednak podzielić stanowiska, że lukę tę można wypełnić dokonując wykładni przez odwołanie się do analogii z art. 755 § 1 pkt 1 k.p.c. Oczywiście w odniesieniu do części spraw zainicjowanych wnioskiem, o których mowa w art. 9 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r., będzie możliwe prawomocne zakończenie postępowania przed upływem terminu wykonania kary pozbawienia wolności i zależeć to będzie wyłącznie od profesjonalnego podejścia zarówno przez dyrektorów zakładów karnych, którzy powinni w odpowiednim czasie, złożyć wnioski o uznanie osób, spełniających przesłanki z art. 1 tej ustawy, za stwarzające zagrożenie, jak i sądów obu instancji, przez wzgląd na sprawność postępowania i zachowanie przewidzianej w tej ustawie terminowości podejmowania czynności procesowych. Niemniej jednak, z różnych przyczyn, nie tylko procesowych, może się zdarzyć, że prawomocne zakończenie sprawy wskutek okoliczności które nie obciążają dyrektorów zakładów karnych ani sądów, nie będzie możliwe przed upływem terminu zakończenia kary pozbawienia wolności, a zachodzić będzie odpowiednio wysokie prawdopodobieństwa zaistnienia sytuacji, o której mowa w art. 14 ust. 3 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. Zwłaszcza, gdy sąd pierwszej instancji orzekł nieprawomocnie o umieszczeniu w Ośrodku i trwa postępowanie apelacyjne, względnie, gdy dojdzie do kasatoryjnego orzeczenia Sądu Najwyższego w wyniku rozpoznania skargi kasacyjnej i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, a przyczyny uchylenia będą miały charakter formalny. W cywilnym postępowaniu kasacyjnym, Sąd Najwyższy nie stosuje przepisów o postępowaniu zabezpieczającym (art. 734 zd. 3 k.p.c.), co z punktu widzenia art. 757 k.p.c. nie pozostaje bez znaczenia. Nie ma bowiem przepisu na wzór procedury karnej, który daje Sądowi Najwyższemu kompetencję do zastosowania środka zapobiegawczego, w razie wydania kasatoryjnego orzeczenia oraz przewiduje w tej materii środek zaskarżenia (zob. art. 538 § 2 k.p.k.).

Nadto, w aktualnym stanie prawnym nie zostały normatywnie rozwiązane kwestie dotyczące formy, sposobu i czasu zakomunikowania przez Sąd Najwyższy dyrektorowi Ośrodka orzeczenia o uchyleniu postanowienia sądu drugiej instancji orzekającego o umieszczeniu uczestnika w Ośrodku i przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania, oraz czynności, które w takim przypadku mają być podjęte w stosunku do uczestnika, do czasu prawomocnego zakończenia sprawy; podobnie nie ma przepisu regulującego sytuację, gdy Sąd Najwyższy uchyla prawomocne orzeczenie o umieszczeniu w Ośrodku oraz oddala apelację od orzeczenia sądu okręgowego o uznaniu, że uczestnik nie jest osobą stwarzającą zagrożenie albo od orzeczenia uznającego taką osobę za stwarzającą zagrożenie, ale w stosunku do której został zastosowany art. 14 ust. 2 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r., względnie uchyla prawomocne postanowienie wydane na podstawie art. 14 ust. 3 tej ustawy i zmienia postanowienie Sądu Okręgowego przez uznanie, że osoba której dotyczy wnioszek, nie jest osobą stwarzającą zagrożenie (art. 398¹⁶.k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Przez lukę w prawie rozumie się taki stan rzeczy, gdy dla konkretnego stosunku społecznego, który nie jest prawnie obojętny, ani nie został przez ustawodawcę uznany za niepodlegający unormowaniu prawnemu, nie ma normy prawnej czy to wyraźnej, czy też dającej się wyprowadzić w drodze wykładni. Metodą służącą do usunięcia luk w prawie jest tzw. analogia. Zasadniczo odróżnia się analogię z ustawy i analogię z prawa. Pierwsza z nich polega na tym, że do danego stosunku prawnego stosuje się normę prawną, która dotyczy wprawdzie innego, ale podobnego stanu faktycznego; chodzi przy tym o podobieństwo prawne, a więc o stwierdzenie, że różnice w stanie faktycznym dotyczą momentów nieistotnych z punktu widzenia celu dyspozycji prawnej. W drugim przypadku, wypełnienie luki prawnej następuje przy zastosowaniu ogólnych zasad obowiązującego porządku prawnego.

W rozważanej sytuacji, usunięcie luki prawnej, poprzez zastosowanie analogii z przepisów kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu zabezpieczającym, jest zawodne i zarazem niedopuszczalne, ponieważ uzyskane wyniki wykładni są sprzeczne z przedstawionymi przepisami konstytucyjnymi i konwencyjnymi. Interpretacja rozszerzająca prowadzi do niepożądanych skutków

prawnych, bowiem na gruncie procedury cywilnej uczestnik postępowania, w stosunku do którego toczy się postępowanie o uznanie go za osobę stwarzającą zagrożenie, byłby w gorszym położeniu prawnym, od tego, które w odniesieniu do środków zapobiegawczych, w tym tymczasowego aresztowania, gwarantują przepisy kodeksu postępowania karnego oraz w odniesieniu do środków zabezpieczających przepisy kodeksu karnego, które w tej materii zawierają stosowną regulację prawną (zob. art. 249 i n. k.p.k. oraz art. 93a-g i art. 99 k.k.).

Umieszczenie w Ośrodku, w ramach tzw. postpenalnej izolacji nie jest środkiem karnym, aczkolwiek stanowi dotkliwą formą pozbawienia wolności, a ponadto w przeciwieństwie do izolacyjno - leczniczych środków zabezpieczających regulowanych przepisami kodeksu karnego, osadzenie w Ośrodku nie jest stosowaniem „zamiast kary” np. z racji braku poczytalności lub w znacznym stopniu ograniczonej poczytalności sprawcy (art. 31 § 1 i 2 k.k.).

Stosowanie środków zabezpieczających o charakterze izolacyjnym przewiduje ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (jedn. tekst: Dz. U. 2018, poz. 969). Zgodnie z art. 27 sąd umieszcza nieletniego w schronisku dla nieletnich, jeżeli zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym, a zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów czynu karalnego, albo jeżeli nie można ustalić tożsamości nieletniego. Okres pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich przed skierowaniem sprawy na rozprawę nie może trwać dłużej niż 3 miesiące. Okres pobytu należy określić w postanowieniu o umieszczeniu nieletniego w schronisku; przepis ten reguluje również zasady i warunki przedłożenia okresu pobytu nieletniego w schronisku.

W sprawach nieletnich stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego właściwe dla spraw opiekuńczych, a w zakresie zbierania, utrwalania i przeprowadzania dowodów przez Policję oraz powoływania i działania obrońców stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu postępowania karnego ze zmianami przewidzianymi w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich (art. 20 § 1). Detencja w celach terapeutycznych (przymusowe leczenie i rehabilitacja) jest też orzekana przez sąd w stosunku do małoletnich

uzależnionych od środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych; wówczas postępowanie toczy się według przepisów o nieletnich (art. 30 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, jedn. tekst: Dz. U. z 2020 r., poz. 2050 ze zm.).

Kodeks postępowania cywilnego zawiera przepisy, na podstawie których dopuszczalne jest w określonych warunkach orzeczenie o czasowym pozbawieniu wolności dłużnika (np. art. 1053, 1056 k.p.c. w zw. z art. 163 § 2 k.p.c.), świadka (art. 276 § 2 w zw. z art. 163 § 2 k.p.c.) albo osoby, która naruszyła powagę, spokój lub porządek czynności sądowych (art. 49 § 1 i 3 oraz art. 50 § 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych, jedn. tekst: Dz. U. z 2020 r., poz. 2072 ze zm.). W tym miejscu trzeba też przywołać regulację, w przedmiocie udzielania zabezpieczenia poprzez stosowanie szczególnych środków prawnych ingerujących w wolność osobistą, w sprawach o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, wprowadzoną do kodeksu postępowania cywilnego (zob. art. 755² i n.) ustawą z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 956).

Artykuł 755 § 1 k.p.c. nie może stanowić podstawy prawnej do udzielenia zabezpieczenia przez umieszczenie uczestnika postępowania w Ośrodku na czas trwania postępowania rozpoznawczego także i z tej przyczyny, że przepis ten odnosi się do praw i obowiązków stron lub uczestników postępowania, które wynikają z określonych stosunków prawnych (np. współwłasności, rodzinnych, spadkowych), z przepisów prawnych (np. dobra osobiste, praw rzeczowych; w przypadku spraw o ochronę dóbr osobistych ustawodawca uregulował w art. 755 § 2 k.p.c. sposób i warunki zabezpieczenia polegającego na zakazie publikacji) względnie z posiadania rzeczy, natomiast z mocy ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. nie powstają obowiązki, dla osoby która zakończyła odbywanie kary pozbawienia wolności. Źródłem obowiązku poddania się przez taką osobę terapii w Ośrodku jest prawomocne orzeczenie sądu o skutku konstytutywnym. Skoro więc do powstania obowiązków wynikających z tej ustawy konieczne jest prawomocne orzeczenie co do istoty sprawy, to nałożenie na osobę odbywającą karę pozbawienia wolności

obowiązku poddania się leczeniu w Ośrodku na podstawie postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia odbywa się ewidentnie poza podstawą prawną. W ten sposób odpada też argumentacja, usprawiedliwiająca zastosowanie tego środka w ramach udzielenia zabezpieczenia, wywodzona z art. 755 § 2¹ k.p.c.

Artykuł 2 ust. 3 ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. zawiera odesłanie do odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu nieprocesowym, przy uwzględnieniu zmian wynikających z tej ustawy. Podobny zabieg ustawodawczy został wykorzystany np. w ustawie z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (art. 42) oraz w ustawie z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (art. 26). W ustawach tych, tak jak w ustawie z dnia 22 listopada 2013 r. nie przewidziano odpowiedniego stosowania przepisów kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu zabezpieczającym. Trudno więc byłoby, bez wyraźnej regulacji postępowania zabezpieczającego na gruncie tych ustaw, w ramach ogólnych przepisów kodeksu postępowania cywilnego o postępowaniu zabezpieczającym, orzekać o tymczasowym umieszczeniu osoby chorej psychicznie w szpitalu psychiatrycznym bez jej zgody, czy też o tymczasowym leczeniu odwykowym. Byłoby to też sprzeczne z istotą instytucji uregulowanych w tych ustawach, a rozstrzyganych w postępowaniu rozpoznawczym. Tak samo, przy istniejącej regulacji prawnej, za sprzeczne z prawem należy uznać orzekanie o tymczasowym umieszczeniu osób po odbyciu przez nich kary pozbawienia wolności w Ośrodku, w ramach udzielenia zabezpieczenia.

Stosowanie przepisów ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. w orzecznictwie sądów powszechnych i Sądu Najwyższego pokazuje, że zasadniczo w każdej tego rodzaju sprawie jest składana apelacja oraz skarga kasacyjna, a także w wielu sprawach jest dopuszczany również dowód z drugiego zespołu biegłych; są też i takie sprawy, w których wypowiadały się trzy zespoły biegłych psychiatrów, psychologów i seksuologów. Przeciętny czas trwania postępowania w tego rodzaju sprawach od złożenia wniosku przez dyrektora zakładu karnego do momentu prawomocnego zakończenia postępowania (bez wliczania postępowania kasacyjnego) przekracza okres jednego roku, a gdy zapada kasatoryjne postanowienie Sądu Najwyższego, postępowanie niekiedy trwa i ponad cztery lata

(np. sprawa IV CSK 128/21). Powyższe wskazuje na niewątpliwą potrzebę wprowadzenia do ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. szczegółowej regulacji w zakresie postępowania zabezpieczającego, uwzględniającej warunki konstytucyjne i konwencyjne oraz zapewniającej należytą kontrolę sądową aktualności pobytu takiej osoby w Ośrodku, w ramach zabezpieczenia, oraz dopuszczalny czas stosowania tego rodzaju środka.

Mając na względzie powyższe, Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak w sentencji.

jw